

De Elfstedentocht tien jaar later...

“De Elfstedentocht kan in principe alleen doorgaan als alle factoren meewerken en dat is bijna nooit.”

Het is alweer tien jaar geleden dat Henk Angenent en Erik Hulzebosch op slag bekende Nederlanders voor het leven werden. Op 4 januari 1997 duelleerden ze na 200 kilometer om de winst in de vijftiende Friese Elfstedentocht. Het was Angenent die won en daarmee in de voetsporen trad van Evert van Benthem. Wie de opvolger van Angenent wordt is sindsdien een open vraag.

Eind november, terwijl er allerlei warmterecords worden verbroken en de thermometer langs de snelweg maar liefst 18 graden aangeeft, reis ik naar Friesland om het gevoel voor de tocht die al tien jaar niet meer verreden kon worden te achterhalen.

Want ondanks dat of misschien wel doordat de Friese wateren de laatste tien jaar amper meer zijn dichtgevroren, is de drang naar een nieuwe Elfstedentocht alom aanwezig. Wij hebben een reputatie als groot schaatsland hoog te houden, maar hoe lang houden we dat zo nog vol?

Ontstaan

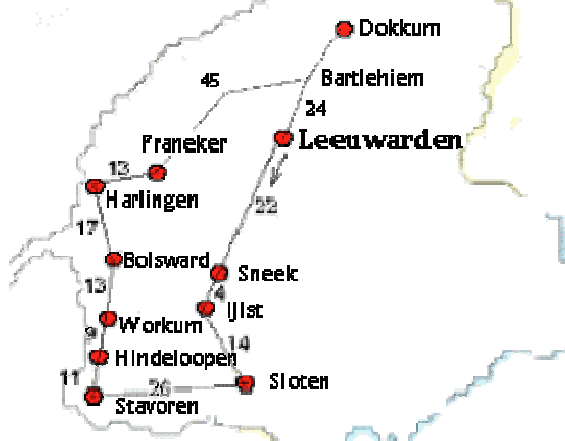
De grondlegger van de Elfstedentocht is Pim Mulier. Hij reed in december 1890 zijn eerste tocht. Vele jaren later lanceerde hij het idee een lange schaatstocht uit te schrijven, waarin alle elf plaatsen met stadsrechten in de provincie Friesland binnen een dag via het ijs moesten worden aangedaan. In 1909 werd daadwerkelijk de eerste Elfstedentocht verreden, waarna er nog veertien keer stevig genoeg ijs lag voor een nieuwe editie. Daar het de eerste superlange duursportrace was, wordt de Elfstedentocht ook wel de tocht der tochten genoemd.

In 2005 werd bekend dat de Friese plaats Berlikum ook stedelijke kenmerken heeft gehad en daarmee de twaalfde Friese stad zou zijn. De route voert de schaatsers al langs Berlikum en de naam Elfstedentocht werd niet meer aangepast.

“de Elfstedentocht is een bekroning op een periode van natuurijs”

In de Friese hoofdstad **Leeuwarden**, de start- en finishplaats van de Elfstedentocht, ga ik op zoek naar een van de weinige herkenbare punten van de tocht, het bord bij de finish. Dat blijkt niet moeilijk te vinden.

Elfstedentocht

De route van de Friese Elfstedentocht.

Iedereen die ik aanspreek weet de Bonkevaart en de exacte finishplaats te liggen, al vragen ze zich wel af wat ik daar ga zoeken. “Pas maar op, ik denk niet dat het ijs het al houdt,” grapt een Leeuwardenaar. Bij de finish ontmoet ik **Tjeerd van der Werk**, webmaster van elfstedensite.nl en tweevoudig Elfstedentochtdeelnemer. “Als schaatsliefhebber is natuurijs het allermooiste wat er is. Als er geen kans meer zou zijn op een Elfstedentocht dan zou ik, en met mij een hele hoop mensen, niet meer iedere week gaan schaatsen op een kunstijsbaan, want dat is maar dom rondjes rijden. De Elfstedentocht is een soort van bekroning

* De Vasaloppet is de oudste, langste en qua deelnemers grootste skiwedstrijd in de wereld.
Deze klassieke langlaufwedstrijd gaat over 90 kilometer
+ Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut

op een periode van natuurijs. Daar kijkt iedereen naar uit. De tocht is altijd je doel en het leeft hier enorm. Dat zie je bijvoorbeeld al aan de grote groep mensen die zich nu inschrijven voor een eventuele tocht. De Elfstedentocht heeft gewoon iets magisch." Maar wat is dat ongrijpbare wat rond deze schaatstocht hangt en waardoor het zo'n fenomeen is? "Voor mij is het vooral de uitdaging om 200 kilometer te schaatsen. Ik had veel verhalen gehoord over de extreme tocht van 1963. Mijn ouders woonden toen langs de route aan de Dokkumer Ee. Onbewust heb ik veel meegekregen van die tocht en zo is mijn fascinatie ontstaan." Als we uw persoonlijke kijk eens opentrekken, heeft u dan een verklaring voor het fenomeen Elfstedentocht? "Nou, je hebt in ieder geval te maken met enkele unieke gegevens, bijvoorbeeld qua klimaat. De Elfstedentocht kan in principe alleen doorgaan als alle factoren meewerken en dat is bijna nooit. In Zweden heb je dan wel een vergelijkbaar evenement, namelijk de Vasaloppet* langlauftocht, maar dat is niet zo speciaal want die kan iedere winter doorgaan. Verder is het uniek dat je in één dag elf steden aandoet via het ijs. Dat kan omdat er veel steden in een klein gebiedje liggen die allemaal via vaarwegen te bereiken zijn. Alles bij elkaar is dit de simpele basis waardoor de tocht ook al tot de verbeelding sprak in 1963. Maar de heroïsche tocht van dat jaar heeft zeker bijgedragen aan onze huidige kijk op de Elfstedentocht. De tocht van 1963 was zeer extreem en daarna duurde het 22 jaar voordat hij weer verreden kon worden. Zo creëerde het zijn eigen mythe. Doordat het vanaf 1985 telkens een grote happening was, is het nu nog zo populair."

© foto links Tjeerd van der Werk, overige foto's Linda Derksen

Links de finish in hartje winter zoals je hem wilt zien, rechts de finish nu met Tjeerd van der Werk

Op aanraden van van der Werk houden we in het vervolg van onze route een pauze in **Hindeloopen**. Daar kunnen we namelijk het levende bewijs vinden van de immer voortdurende populariteit van de Elfstedentocht, in de vorm van het **Eerste Friese Schaatsmuseum**. Nadat we enkel nog door een dijk van het IJsselmeer afgeschermd zijn, rijden we een plaatsje binnen waarin je je ergens ver buiten Nederland waant. Een haventje en een kleine stadskern waarin oude huisjes staan met aan de voorkant smalle straatjes en aan de achterkant een steiger aan een watertje, dat blijkt Hindeloopen te zijn. Dat dit pittoreske dorpje met nog geen duizend inwoners ooit stadsrechten heeft gehad kun je je amper voorstellen. Al uitwaaiend op de dijk ervaar je dezelfde surrealistische rust die je overal tussen de Friese weilanden ook ontwaart. Vanaf de dijk wandel je binnen een paar minuten naar het in het centrum gelegen particuliere schaatsmuseum, alwaar we achter een souvenirwinkeltje een constante tentoonstelling over de Elfstedentocht vinden.

Van **museumeigenaresse Bootsma** krijg ik een blad met daarop een oud Elfstedentochtganzenbord. De route is daarop wel andersom. "Dat komt omdat de eerste vier tochten om de noord gereden werden", krijg ik te horen. "De schaatsers moesten dan 's avonds hier voorbij Hindeloopen nog over de meren. In de beginjaren konden ze met gidsen daar nog overheen geloodst worden, maar het deelnemersveld is sterk

* De Vasaloppet is de oudste, langste en qua deelnemers grootste skiwedstrijd in de wereld.

Deze klassieke langlaufwedstrijd gaat over 90 kilometer

+ Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut

De teen van **Tinus Udding** is zo te bezichtigen in het Eerste Friese Schaatsmuseum

gegroeid. In het donker konden de rijders dan verdwalen op de uitgestrekte meren. Daarom is besloten de route andersom te gaan rijden, zodat ze met de opkomende zon in de rug de meren passeren en 's avonds in het donker op de vaarten schaatsen." Documentatie over de geschiedenis en alle verreden tochten is er dan ook genoeg aanwezig.

Het museum geeft prima het fenomeen Elfstedentocht weer, want mensen komen hier kijken naar een pure verzameling Elfstedentochtattributen, waaronder heel veel schaatsen en kleding van de deelnemers. Verder zijn hier ook enkele aparte kopstukken te vinden. Eén daarvan heeft het museum veel publiciteit opgeleverd. Je kunt namelijk de grote teen van **Tinus Udding**, die onder een stolp in een vitrine staat, bekijken. Udding finishte de tocht van 1963, maar zijn teen was zo bevroren dat die geamputeerd moest worden. Een paar jaar geleden schonk hij zijn teen aan het museum. Ook heeft het museum, naast de stempelkaart van Kroonprins Willem Alexander, de kaart van topschaatser Piet Kleine uit 1997 weten te bemachtigen.

Daarop ontbreekt het stempeltje van Hindeloopen zelf. Kleine reed voor het oog van de camera's in het donker de slecht aangegeven vijfde stempelpost voorbij. Na afloop werd zijn vijfde plaats uit de uitslagenlijst geschrapt en kreeg hij geen elfstedentochtkruisje. Opvallend is dat in het verleden ook een aantal winnaars geen volledig afgestempelde kaart konden inleveren, maar zij kregen allemaal dispensatie. Dankzij dit incident was Hindeloopen wel de bekendste plaats van de vijftiende Elfstedentocht.

"je moet waken voor de magie"

We trekken verder naar een ander markant punt op de route. We rijden naar het noorden richting Dokkum op zoek naar het bekende bruggetje van **Bartlehiem**. Tijdens de tocht is Bartlehiem altijd een bruisend kruispunt en de bekendste plek buiten de elf steden op de route. Het beroemde bruggetje puilt dan uit van de mensen, de camera's staan er mooi opgesteld en een dweilorkest zorgt voor een fantastische schaats sfeer. Vanuit Franeker gaan de schaatsers onder het bruggetje door naar Dokkum, om daar te keren en weer via het bruggetje naar de finish in Leeuwarden te schaatsen.

Onderweg naar Bartlehiem komen we tussen de weilanden veel vaarten tegen, maar nergens is aan te zien of die vaarten deel uitmaken van de Elfstedentochtroute. In Bartlehiem staat volgens van der Werk echter een duidelijk punt van de route, de **Finkumerbrug**. Bartlehiem ligt op de kruising van de deelgemeenten Tietjerksteradeel, Ferwerderadeel en Leeuwarderadeel en telt amper 70 inwoners. Het is verbazingwekkend dat Bartlehiem enkel door een doodnormaal *-is dat het nou-* bruggetje in heel Nederland bekend is geworden. Normaal blijkt het echt een uitgestorven gehucht te zijn met dat bruggetje over een samenkomst van wateren als stille getuige aan de tocht die slecht zelden wordt verreden.

Het is namelijk ruim twintig jaar geleden dat de tochten doorgingen in 1985 en 1986. En nu is het alweer tien jaar geleden dat in 1997 de voorlopig laatste tocht werd verreden. *"Vooral omroep Friesland en de regionale kranten besteden daar veel aandacht aan. Daaraan zie je dat de Elfstedentocht hier altijd nieuws zal blijven,"* vertelt **Tjeerd van der Werk** in een restaurant met een schitterend uitzicht op de plas de *Groote Wielen*, een natuurgebied ten noordoosten van **Leeuwarden** vlakbij de finish van de tocht. *"Maar het moet niet elk jaar gevierd worden, je moet waken voor de magie. Toch merk je dat iedereen er veel aan denkt. En zeker als het begint te vriezen dan krijgt iedereen de Elfstedenkoorts weer te pakken. Dan zie ik het bezoekersaantal van mijn site*

* De Vasaloppet is de oudste, langste en qua deelnemers grootste skiwedstrijd in de wereld.
Deze klassieke langlaufwedstrijd gaat over 90 kilometer
+ Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut

bijvoorbeeld fors stijgen. Het hoort gewoon bij Friesland en zal altijd onverminderd doorleven.” Toch is ook van der Werk zich ervan bewust dat er natuurijs nodig is om de populariteit van de schaatsport in Nederland op peil te houden. “Nu teert het marathonschaatsen nog op de Elfstedentocht van tien jaar geleden. Dat kan zolang de vaandel dragers Angenent en Hulzebosch nog meerijden. Maar als die binnenkort stoppen, dan kent niemand de schaatsers meer. Als er niet snel natuurijs komt, dan zullen de marathonschaatsers straks weer 40 uur moeten gaan werken om dan nog gauw even naar de ijsbaan te kunnen om hun sport te bedrijven.”

“het is eerder abnormaal dat we schaatswinters in Nederland hebben”

Daarmee komen we aan bij een heikel punt. Waaien doet het in Friesland gelukkig hevig, anders zou je helemaal een zomers gevoel krijgen, want van vriesweer is absoluut nog geen sprake. Daarom rijdt Van der Werk ieder jaar de alternatieve Elfstedentocht in Oostenrijk. Bij gebrek aan ijs in Nederland wijkt men ook uit naar Finland, Zweden, Canada en zelfs Mongolië om lange afstanden op natuurijs te schaatsen. In Friesland legt men dan weer de Elfstedentocht af met andere vervoersmiddelen, zoals per kano of per bootjes op zonne-energie. Ook over het land worden er alternatieve tochten gehouden, op de motor, wandelend, fietsend of steppend. Zelfs via de lucht is er al ooit een Elfstedentocht geweest, namelijk met zweefvliegtuigen. Van der Werk: *“Ook hieraan zie je dat het leeft. Voor een normale toertocht op de fiets krijg je geen 50.000 mensen op de been.”*

De Elfstedentocht leeft nog, maar de grote vraag is of het weer nog eens wil meewerken. *“Vroeger kon je regelmatig op natuurijs schaatsen, maar tegenwoordig gaat dat amper meer en dat is zorgelijk. Sinds de laatste tocht kon ik nog maar één keer van de Bonkevaart in Leeuwarden naar Bartlehiem schaatsen, verder kwam ik niet. Weerkundigen hebben wel allerlei theorieën waaraan ze kunnen aflezen of er een strenge winter komt, maar daar geloof ik niet in. Het blijft hopen op een strenge winter, maar het ziet er met deze temperaturen niet goed uit,”* besluit van der Werk.

We zakken naar het zuiden af met de vraag of het fenomeen Elfstedentocht niet zal uitdoven door een gebrek aan strenge winters? Daarom gaan we nog even langs bij het **KNMI** in **De Bilt**. Daar sprak ik met klimaatonderzoeker **Theo Brandsma**. Hij reed zelf de Elfstedentocht drie keer en deed onderzoek naar het aantal Elfstedentochten in de 21e eeuw bij een warmer wordend klimaat. *“Het is sowieso eerder abnormaal dat we schaatswinters hebben in Nederland,”* waarmee Brandsma aangeeft dat we ons geen zorgen hoeven te maken. *“De gemiddelde wintertemperatuur is met één graad gestegen. Onze klimaatmodellen zeggen vereenvoudigt dat de ijsdikte dan met ongeveer vijf centimeter afneemt. Voor een Elfstedentocht heb je over het hele parkoers een ijsvloer nodig van minstens vijftien centimeter dik. Er zijn genoeg tochten geweest waarbij de ijsdikte boven de twintig centimeter lag, dus ik kan me nauwelijks voorstellen dat er geen Elfstedentochten meer zullen komen deze eeuw.”* Wat zegt dat concreet? *“Volgens onze voorspellingen loopt het aantal tochten deze eeuw terug van vijftien naar tussen de vier en de tien. Vergelijk de kans dat er een tocht komt met de kans dat je één gooit met een dobbelsteen die op dit moment tien zijdes telt. Je weet vooraf nooit wat je gooit en dus ook niet of er een tocht komt. Voorspellen heeft dus niet echt nut.”*

LD platte tekst: 10.028 tekens excl. spaties

Theo Bransma reed de tocht drie maal, in 1985, 1986 en 1997. (tijd 10 uur) *"In 1985 kon je nog geen lid worden en moest je dus in de rij gaan staan om mee te kunnen doen. Met dikke slaapzakken zat ik om drie uur 's nachts in de rij, zo graag wilde ik meedoen."*

Tjeerd van der Werk schaatste de tocht zelf in 1986 en 1997. (tijd 13 uur)
"In 1996 was er ook een heel strenge winter. De tocht ging toen net niet door. Ik heb toen op eigen houtje de tocht gereden op de dag dat hij eigenlijk door had kunnen gaan. Het kon in principe prima, alleen waren de weersvoorspellingen wat onduidelijk. Het viel uiteindelijk dus goed uit. Na aanleiding hiervan hebben ze de regels veranderd, zodat ze binnen 48 uur na uitschrijving de tocht kunnen rijden."